

contemporary identity. However, the consistent implementation of this critical logic reveals a theoretical tension within postmodern thought itself. **The aim** of the article is to outline the limits of postmodern reflection on identity and to reveal the internal tension between the deconstruction of stable subjectivity and the observable continuity of the subject over time. **The tasks** include analyzing key postmodern strategies of problematizing identity, identifying their explanatory limits, and clarifying the conditions under which identity may persist without a fixed center. **Research methods.** The study is based on historical-philosophical and comparative analysis, as well as conceptual reconstruction. **Research results.** It is shown that postmodern approaches to identity successfully reveal the historical and conceptual limitations of the centered model of the subject, but do not fully explain the mechanisms of the subject's temporal coherence. The analysis demonstrates that identity does not disappear under conditions of decentration but acquires a different mode of existence, characterized by continuity without a fixed center. In this way, the study identifies the internal analytical limit of postmodern thought in addressing the problem of identity. **Discussion.** The article provides a critical analysis of postmodern concepts of identity and interpretations of the subject's continuity. It is shown that approaches focused on the deconstruction of the centered model of the "self" convincingly demonstrate the historical limitations of metaphysical stability, yet do not fully explain the mechanisms of the subject's temporal coherence. This analysis allows for a refinement of the hypothesis that postmodernism does not abolish identity but rather shifts it into a different mode of existence. **Conclusions.** It is concluded that identity in conditions of deconstruction should not be understood as a return to metaphysical stability but as a mode of existence without a center. The problem shifts from restoring unity to conceptualizing continuity and responsibility under conditions of radical decentration. Thus, the limits of postmodern thought open new perspectives for reflection on identity.

Keywords: *identity, postmodern philosophy, subject, deconstruction, duration, stability, decentration, meaning.*

Дата першого надходження: 02.02.2026.

Дата прийняття до друку: 31.03.2026.

Дата публікації: 28.05.2026

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.1.21247>

УДК 321.01:2-1:141.78(045)

МІЖ СТАРОЮ ТА НОВОЮ ПОЛІТИЧНОЮ ТЕОЛОГІЄЮ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІДЕЙ КАРЛА ШМІТТА ТА КАРЛА РАШКЕ

Анатолій Денисенко

Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)

Східноєвропейський інститут теології (Львів., Україна)

anatoliy.denysenko@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-7166-9401>

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз концептуальних моделей «старої» політичної теології Карла Шмітта та «нової» (критичної) політичної теології Карла Рашке. Показана траєкторія еволюції політико-філософської думки від класичного державно-центричного підходу епохи Модерну до децентралізованих, мережових моделей доби постмодерну. Проаналізовано трансформацію ключових категорій: суверенітету, виняткового стану, дихотомії «друг-ворог» і т.д. Якщо К. Шмітт використовував теологічні концепти для легітимізації державної влади та утримання правопорядку, то К. Рашке деконструє ці інститути, фокусуючись на глобальних кризах, розпорошеному суверенітеті та поверненні сакрального через транснаціональні ідеологічні рухи. Обґрунтовано потенціал обох теоретичних моделей для осмислення сучасних геополітичних конфліктів та метафізичних вимірів глобальних криз.

Ключові слова: *політична теологія, Карл Шмітт, Карл Рашке, суверенітет, винятковий стан, постмодерн, секуляризація, глобальна криза.*

Вступ

Академічне визначення поняття політичної теології сьогодні суттєво відрізняється від його визначень в межах суто конфесійного богослов'я, яке сповідують священники й богослови тієї чи іншої конфесії. Спираючись на ідеї німецького юриста Карла Шмітта, вчення про державу можна розглядати як секуляризовану теологію. Соціально-політичні доктрини та філософія, попри свій світський характер, продовжують структурно наслідувати теологічні моделі. Історичний процес набуває змісту лише через відсилання до кінцевої мети «телосу» («телос» (грец. τέλος - ціль), який перебуває поза межами поточних подій. Релігійна інтерпретація стає інструментом осмислення історії, без якого майбутнє втрачає чіткі орієнтири. Відтак, аналіз політичної теології вимагає міждисциплінарного підходу на межі філософії, права, релігієзнавства та соціології.

В певному моменті людство опинилося перед викликом сучасної кризи глобального політичного лібералізму, де зіштовхнулося з девальвацією

класичних правових інститутів та пережило повернення релігійних наративів в публічний дискурс. Це призвело до чергової актуалізації феномену політичної теології. Певний час існувала думка, що секулярне витіснило сакральне зі сфери політики. Проте реальність XXI століття інша і вона демонструє зворотне, а саме те, що політичні конфлікти все далі і далі набувають метафізичного, а то і есхатологічного забарвлення. Саме через порівняльний аналіз ідей дво х представників політичної теології: Карла Шмітта та Карла Рашке є можливість простежити розвиток політико-теологічної думки, починаючи від її класичного, державно-центричного розуміння до радикальних інтерпретацій доби постмодерну.

Об'єктом дослідження виступає політична теологія, як інтелектуальна традиція, теоретична модель та інструмент легітимізації влади. Предметом дослідження є концептуальні трансформації, а також спільні риси та радикальні розбіжності між «старою» політичною теологією К. Шмітта та

«новою» (критичною/постмодерною) політичною теологією К. Рашке.

Мета та завдання дослідження

Мета роботи полягає в тому, щоб дослідити процес переходу від класичної політичної теології до її новітніх інтерпретацій через призму компаративного аналізу праць К. Шмітта та К. Рашке. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: 1) дослідити класичну формулу К. Шмітта щодо секуляризації теологічних понять у юридичні концепти; 2) проаналізувати сутність концепту «нової політичної теології» К. Рашке в контексті релігійного та політичного постмодерну. Виявити подібності та відмінності в розумінні природи політичного у К. Шмітта та К. Рашке.

Методологія дослідження

Методологічну основу дослідження становлять принципи об'єктивності та історизму, а також комплекс взаємодоповнювальних методів: компаративний (для порівняння ідей К. Шмітта та К. Рашке), герменевтичний (для інтерпретації першоджерел) та системно-структурний (для аналізу політико-теологічних моделей). Наукова новизна полягає у спробі зіставити класичний консервативний дискурс Шмітта із радикальним постмодерним баченням К. Рашке, що дозволить по-новому поглянути на межі та можливості сучасної політичної філософії.

Результати

Цей розділ дослідження побудовано навколо двох основних проблемних блоків: аналізу «старої» політичної теології К. Шмітта та розгляду «нової» політичної теології К. Рашке. Спочатку звернемося до концепції К. Шмітта. Становлення концепту політичної теології історично пов'язане з науковим доробком німецького соціолога М. Вебера, насамперед із проблематикою секуляризації, раціоналізації та взаємозв'язку релігійних і соціально-економічних процесів. Подальший розвиток ця інтелектуальна традиція отримала у праці німецького правознавця К. Шмітта «Politische Theologie» («Політична теологія. Чотири розділи до вчення про суверенність»), опублікованій 1922 року. Попри масштаб постаті К. Шмітта, як одного з провідних європейських юристів 1920-х років та філософа історії, його консервативна спадщина залишається недостатньо артикульованою в українському академічному дискурсі.

Міжнародна рецепція спадщини К. Шмітта, була доволі таки розгорнуто відображена у ювілейному збірнику 2023 року «Political Theology Today. 100 Years after Carl Schmitt» (Dean, List, and Schwarzkopt 2023). У ювілейному збірнику, присвяченому століттю політичної теології К. Шмітта, його постать окреслено через кілька промовистих характеристик: як своєрідного М. Гайдеґґера політичної теорії, її інтелектуального «хрещеного батька» та німецького аналога Т. Гоббса у ХХ столітті. Упродовж 1921–1945 років К. Шмітт обіймав професорські посади в університетах Грайфсвальда, Бонна, Кельна й Берліна. К. Шмітт визнаний одним із найвпливовіших та найбільш амбівалентних класиків політичної філософії консервативного спрямування. Його теоретичний доробок нерозривно пов'язаний із

радикальною критикою ліберальних інститутів, членством від 1 травня 1933 року в Націонал-соціалістичній робітничій партії Німеччини, антисемітизмом та ідеологічною підтримкою тоталітаризму. Співпраця з націонал-соціалістичним режимом після 1933 року, зокрема юридичне виправдання диктатури, призвела до його інтернування на трибунал до Нюрнбергу, повної денацифікації, експропріації майна (в тому числі і конфіскації бібліотеки) та фіналу академічної діяльності (Mehring 2009).

К. Шмітт, солідаризуючись із такими представниками консервативної революції, як Ганс Фраєр, Оскар Шпенґлер та Ернст Юнґер, репрезентує антропологічно орієнтовану політичну філософію, у межах якої політичне постає як один із визначальних модусів людської екзистенції. Його ключовий доробок охоплює праці «Диктатура» (*Die Diktatur*, 1921), «Римо-католицизм і політична форма» (*Römischer Katholizismus und politische Form*, 1923), «Духовно-історичний стан сучасного парламентаризму» (*Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*, 1923), «Левіафан у теорії держави Томаса Гоббса» (*Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes*, 1938) та «Номос землі» (*Der Nomos der Erde*, 1950). На сьогодні в українському правовому та філософському дискурсі переклади творів Шмітта відсутні, тоді як доробок його багаторічного соратника Е. Юнґера видається значно активніше.

Коротко зупинимося на рецепції ідей М. Вебера у творчості К. Шмітта. У меморіальному збірнику «Основні проблеми соціології. Пам'ятна книга для Макса Вебера» (*Hauptprobleme der Soziologie. Erinnerungsgabe für Max Weber*), виданому 1923 року за редакцією М. Пальї, К. Шмітт опублікував розділ «Соціологія поняття суверенітету і політична теологія» (*Soziologie des Souveränitätsbegriffs und politische Theologie*) (Palyi 1923). Розділ К. Шмітта відкриває другий том і п'яту частину збірки, що має назву «Структурні проблеми сучасної держави» (*V. Strukturprobleme des modernen Staates*). Матеріал розміщено в межах соціологічного дискурсу меморіального видання, присвяченого М. Веберу, водночас він належить до юридико-політичної проблематики збірки. Текст К. Шмітта складається з трьох підрозділів і має назву «Соціологія поняття суверенітету і політична теологія» (*Soziologie des Souveränitätsbegriffs und politische Theologie*) (Palyi 1923, 3–36).

Єврейський філософ і дослідник юдаїзму Якоб Таубес, за життя якого друком вийшла лише дисертація «Західна есхатологія» (*Abendländische Eschatologie*, 1947), у праці «До Карла Шмітта» (*Ad Carl Schmitt*, 1987) наголошував, що Шмітт, будучи юристом, мислив як правознавець, який перейняв інтелектуальну ініціативу, від якої відмовилися професійні теологи (Taubes 1987, 7). Разом із тим, Шмітт залишався глибоко вкоріненим у католицьку інтелектуальну традицію. Таубес в одному з листів, а саме 18 вересня 1979 року, писав так до К. Шмітта: «межа, яку проводять між духовним і світським, може бути дискусійною, та її завжди

треба проводити заново (над цим політична теологія і працює постійно) (Taubes 1987, 42).

В своєму невеликому за обсягом, і провокативному за характером, трактаті «Політична теологія» К. Шмітт обґрунтовує концептуальну спорідненість між політичною та релігійною сферами. Автор формулює дві фундаментальні тези, що стали класичними для сучасної політичної філософії та політичної теології: по-перше, «усі ключові поняття сучасного вчення про державу – це секуляризовані теологічні поняття» (*Alle prägnanten Begriffe der modernen Staatslehre sind säkularisierte theologische Begriffe*) (Schmitt 2021, 43); по-друге, «суверен – це той, хто ухвалює рішення про надзвичайний стан» (*Souverän ist, wer über den Ausnahmezustand entscheidet*) (Schmitt 2021, 13). Рецепція теоретичної спадщини К. Шмітта в політичній науці відзначається певною подвоєністю. Німецький дослідник Г. Машке у некролозі, присвяченому К. Шмітту, вказував на парадоксальне поєднання «проникливої раціональності» та «апокаліптичної схвильованості» в його мисленні (Maschke 1987). Своєю чергою, Я. Таубес пропонував інтерпретувати інтелектуальну постать К. Шмітта у трьох вимірах: як юриста, апокаліптика та контрреволюціонера (Taubes 1987). Ця есхатологічна спрямованість мислення, яку дослідники означили як «апокаліпсис контрреволюції», залишалася визначальною і для пізнього періоду творчості вченого. У своїх працях кінця 1970-х років, написаних у похилому віці Шмітт продовжував критикувати інституціоналізацію «легальної світової політики». Попри трансформацію тогочасного геополітичного контексту, він наполягав на існуванні системних загроз для конституційного ладу Заходу, зокрема з боку еврокомуністів, які начебто змовилися перевернути конституційний порядок Заходу.

Концептуалізація сфери політичного через призму проблеми надзвичайного стану, суверенного рішення та інституційної вразливості ліберальної парламентської демократії простежується вже у ранній праці Шмітта «Диктатура» (1921). Водночас спрощений погляд на мислителя як безальтернативного апологета тоталітаризму, який прагнув виключно деструкції Ваймарської республіки, а саме, руйнування підвалин німецького парламентаризму, є методологічно некоректним. Шмітт постає насамперед теоретиком державної стабільності, який легітимізує примат державного права, що реалізується безпосередньо в межах державного інституту. Політична нестабільність, детермінована міжпартійною боротьбою, розглядалася ним як ключова загроза для правопорядку. У межах шміттінської концепції «надзвичайний стан» виступає політико-правовим еквівалентом релігійного чуда. Як зазначає К. Шмітт, «винятковий стан має для юриспруденції таке ж аналогічне значення, як чудо – для теології» (*Der Ausnahmezustand hat für die Jurisprudenz eine analoge Bedeutung wie das Wunder für die Theologie*) (Schmitt 2021, 23), тобто постає як трансгресивне подія, що призупиняє або порушує дію сталих правових норм. За такою логікою аналогій, категорія

всемогутнього Бога трансформується у концепт всемогутнього законодавця. Насправді подібна методологічна паралель між юриспруденцією та теологією не є унікальною. Автор актуалізує традицію, яку пов'язують ще з Г. В. Ляйбніцем і його працею «Новий метод» (*Nova Methodus*), де релігійні та правові структури мислення розглядаються як ізоморфні, тобто подібні за формою.

Дослідження генези європейського раціоналізму неминуче апелює до тези М. Вебера про його виключно західноєвропейську локалізацію. Своєрідну історико-філософську інтерпретацію цього феномену К. Шмітт подає у повоєнних рефлексіях 1945–1947 років, опублікованих у збірнику «Порятунок з неволі. Пережите» (*Ex Captivitate Salus*, 1950). На думку мислителя, західний раціоналізм має дуалістичне походження: його основу склало відроджене римське право, а інституційним та ідеологічним підґрунтям виступила Римо-католицька церква. Унаслідок тривалих релігійних та громадянських воєн раннього модерну правовий раціоналізм зазнав емансипації від церковних догматів. Новим простором для його легітимації та інституційного оформлення стала суверенна держава Нового часу. Дитина доби Просвітництва шукала для себе новий дім і знайшла його в такому явищі, як держава. Як зазначає К. Шмітт, тогочасна корпорація юристів, узурпувавши функції колишніх теологів, проголосила примат раціоналістичного мислення над релігійною догматикою, що остаточно закріпило процеси секуляризації європейського політичного простору (Schmitt 2015, 69).

Своєю працею К. Шмітт постулює наступне: категорія секуляризації є ключовим методологічним інструментом для розуміння європейської історії останніх двох століть. Згодом ця теза знайшла відображення в соціогуманітарній думці США. Зокрема, професор Гарвардського університету Гарві Кокс у монографії «Секулярне місто: секуляризація та урбанізація в теологічній перспективі» (*The Secular City: Secularization and Urbanization in Theological Perspective*, 1965) констатував, що в секулярному суспільстві саме політика перебирає на себе функціональне навантаження, яке раніше належало метафізиці: «in secular society politics does what metaphysics once did» (Cox 1978, 222).

Попри те, що генеза модерної політичної теології традиційно датується 1922 роком і пов'язується з теоретичною спадщиною К. Шмітта, сучасний етап розвитку цієї дисципліни потребує суттєвої критичної ревізії та оновлення. Актуалізація політико-теологічного дискурсу зумовлена необхідністю теоретичного осмислення нових глобальних маркерів, таких як расова та гендерна ідентичність, міграційні процеси та екологічний імператив. У контексті очевидної кризи ліберально-демократичного нарративу та деградації колишніх соціальних інститутів, людство знову постає перед феноменом необмеженого рішення Суверену на міжнародній арені. Це, своєю чергою, виражається у появі децентралізованих громадянських конфліктів, гібридного терору, локальних та глобальних воєн, що робить шміттінську аналітику надзвичайного

стану критично важливою для розуміння архітектури сучасної влади.

Для глибшого розуміння сучасних трансформацій релігійно-політичного дискурсу доцільно звернутися до теоретичного доробку сучасного американського філософа К. Рашке (*Carl Raschke*, нар. 1944). К. Рашке є професором філософії релігії Університету Денвера та головним редактором наукового часопису *The New Polis*. Він відомий як дослідник континентальної філософії, епістемології та теорії релігії. Після здобуття докторського ступеня в Гарвардській богословській школі у 1972 році Рашке розпочав тривалу викладацьку й дослідницьку діяльність в Університеті Денвера. Його ранній науковий пошук маркований презентацією концептуальної доповіді «Значення і висловлювання в релігії» на регіональних зборах Американської академії релігії (1973), а також публікацією дисертаційного дослідження «Моральні дії, Бог та історія у творах Іммануїла Канта» в *Scholar's Press*, 1975 року. Екстраполюючи академічні знання у публічний простір, Рашке тривалий час виступав як медіаінтелектуал, коментуючи релігійно-культурні процеси на телебаченні та радіо. Спектр його наукових інтересів охоплює феноменологію постмодернізму, критичну теорію, соціокультурні наслідки цифрової революції, еволюцію сучасного гностицизму та деконструкцію американської цивільної релігії (Richard 2018, 323–341). У контексті сучасних дискусій із політичної теології особливе значення мають праці К. Рашке «Сила Бога: політична теологія та криза ліберальної демократії» (*Force of God: Political Theology and the Crisis of Liberal Democracy*) (Raschke 2015), «Неолібералізм і політична теологія: від Канта до політики ідентичності» (*Neoliberalism and Political Theology: From Kant to Identity Politics*) (Raschke 2019) та «Суверенність у XXI столітті: політична теологія в епоху неолібералізму та популізму» (*Sovereignty in the 21st Century: Political Theology in an Age of Neoliberalism and Populism*) (Raschke 2024). У цих працях дослідник аналізує кризу ліберальної демократії, генезу неоліберальної парадигми, політику ідентичності та трансформацію суверенітету в умовах популізму.

Рефлексуєючи над класичною ідеєю Шмітта про теологічну генезу та «божественні» конотації концепту суверенітету, Рашке прослідковує інтердисциплінарний зв'язок між релігійною та політичною парадигмами мислення. Ці інтелектуальні переплетення екстраполюються на актуальні дискусії навколо класової структури суспільства, расової ідентичності та механізмів домінування, що дозволяє автору інтерпретувати категорію Суверена не лише у вузькополітичному, а й у ширшому - соціально-економічному контексті. Ключова теза Рашке полягає в переосмисленні природи сучасних глобальних протиріч: дослідник доводить, що магістральна лінія транснаціональних конфліктів XXI століття пролягає не за лінією дихотомії «авторитаризм - демократія», а в площині системного протистояння між неоліберальним глобалізмом та популістськими рухами (Raschke 2024, 86). Такий підхід дозволяє

суттєво деконструювати класичне розуміння сучасної демократії, наближаючи дослідників до переосмислення сутності феномену «суверенного рішення» в умовах нових макроекономічних та ідеологічних викликів.

Протягом десятиліття, що настало після глобальної фінансово-економічної кризи 2007-2008 років, Рашке зосередив свій науковий інтерес на проблематиці політичної теології. Його інституційний внесок у розвиток цієї дисципліни пов'язаний із редагуванням платформи *Political Theology Today* — від моменту її створення до початку 2018 року, — а згодом із заснуванням електронного рецензованого часопису *The New Polis*, орієнтованого на культурний аналіз, політичну теорію та політико-теологічні студії. У книзі «Сила Бога» (*Force of God*) К. Рашке обґрунтовує тезу, що системна деградація ліберальної демократії є прямим наслідком «кризи репрезентації» (*crisis of representation*) (Raschke 2015, 3–20). Екстраполюючи свої попередні напрацювання на політичну площину, К. Рашке показує, як ця криза пов'язана з релігією. Методологічний базис його аргументації формується шляхом критичної рецепції ідей французького структуралізму, постструктуралізму та сучасної континентальної філософії, зокрема концепцій Жан-Жозефа Ґу, Жюльєн Дельоза, Жана Бодріяра та Алена Бадью. Водночас фундаментальними теоретичними опорами для концептуальних побудов Рашке виступають філософські системи Фрідріх Ніцше та Жака Дерріда.

У межах сучасної ліберально-демократичної парадигми суверенним суб'єктом постає автономний індивід, детермінований як носій раціонального пізнання, як той, хто пізнає, оцінює й набуває «нелюдського». Однак зазначена модель антропоцентричного суверенітету наразі втратила свій потенціал та легітимуючий авторитет. Наслідком цієї деградації є формування того, що К. Рашке, рефлексуєючи над спадщиною Ф. Ніцше, означає як «економіку ресентименту» (*economy of resentment*) (Raschke 2015, 82–86). Філософська ситуація «смерті Бога», простежувана в повоєнному європейському дискурсі, інтерпретується дослідником не як суб'єктивна криза релігійної віри, а як фундаментальний збій у продукуванні цінностей у західних макроекономічних системах. Ідеться радше про втрату будь-якого ортогонального, тобто перпендикулярного, виміру у функціонуванні загального еквівалента, ніж про невіру в божество (Raschke 2015, 36).

Сучасні фінансові ринки трансформувалися у симулякривні простори за Ж. Бодріяром, де обмінні знаки безперервно генеруються алгоритмами автоматизованої комп'ютерної торгівлі. Ця віртуалізована система зберігає лише номінальний зв'язок із реальним сектором виробництва, оскільки її відносна автономія нівелювала ортогональну силу суверенного контролю. Захід потрапив у «економіку без слави», яка є економікою неприязні (*economy of resentment*). Сучасне приписування «необчислювальної щедрості» (*noncalculative generosity*), яке ґрунтувалося на пізньопросвітницькому постулаті про суверенну імпліцитну раціональність у,

здавалося б, ірраціональному, занепало ще під час Першої світової війни (Raschke 2015, 98). З огляду на це, працю «Сила Бога» (*Force of God*) можна інтерпретувати як своєрідний політико-теологічний текст, що набув особливої актуальності після обрання Дональда Трампа президентом США. Написана ще до початку його першого президентського терміну, книга функціонує у двох вимірах: як інструмент осмислення кризи ліберальної демократії та як маніфест політичної теології опору, особливо в останньому розділі «Бог, Держава і Революція» (*God, State, and Revolution*) (Raschke 2015, 153–170).

У книзі «Сила Бога» Рашке апелює до теоретичної спадщини Г. Арндт, зокрема до її незавершеного рукопису «Що таке політика?» («*Was ist Politik?*»), де дослідниця порушує фундаментальне питання про змістовну валідність та історичну перспективу самого концепту «політичного» в умовах загрози тотального ядерного знищення. Згідно з Г. Арндт, масштабне та інституціоналізоване насильство, що маркувало світові війни та революційні потрясіння ХХ століття, унеможлиблює подальше використання класичних моделей політики, закладених ще в античній грецькій традиції. Новітня історія постає не лише хронікою безпрецедентної деструкції, а й після 1945 року – внаслідок розробки та поширення зброї масового ураження – фіксує онтологічну кризу людства, що опинилося під постійною загрозою глобальної анігіляції (Raschke 2015, 139).

Ще одна праця К. Рашке «Неолібералізм і політична теологія: від Канта до політики ідентичності» (2019) репрезентує комплексний критичний аналіз архітектури сучасного глобального неоліберального порядку. Особливу увагу дослідник приділяє концепту «прогресивного неолібералізму», сформульованому політичною теоретикинею Н. Фрейзер. Рашке обґрунтовує тезу про те, що неолібералізм, очолюваний новою панівною стратою - «класом інтелектуальних професіоналів» (*knowledge class*), який замінив «капітанів індустрії» ХІХ століття, постає не просто економічною чи політичною формацією, а специфічною ціннісною конфігурацією, що наразі викликає системний спротив у глобальному масштабі.

Оригінальність методологічного підходу К. Рашке виявляється у реконструюванні генетичного зв'язку між неоліберальною доктриною та сучасним прогресивним дискурсом. Автор доводить, що аналітичні висновки Н. Фрейзер були передбачені концепцією М. Фуко щодо витоків лібералізму в детериторіалізованій пасторській (пасторальній) владі (*pastoral power*), легітимованій через імператив турботи про благополуччя «пастви» (Raschke 2019, 119). Окрім того, К. Рашке інтегрує у своє дослідження теорію В. Браун («однієї з найвидатніших політичних теоретикинь сучасності»), про те, що неоліберальна концепція вільного ринку пов'язана з викривленим почуттям громадянського обов'язку, яке вона називає «жертвним громадянством» («*sacrificial citizenship*»), де індивід змушений підпорядковувати

власні інтереси та безпеку імперативам ринкової раціональності (Raschke 2019, 41–43).

Науковий інтерес Рашке сходить до суспільно-політичних та культурних зрушень кінця 1960-х років, які він проживав у статусі журналіста та студента семінарії і міркував над ними, як над чимось на зразок релігійного одкровення. Цей інтенсивний інтелектуальний досвід збігся в часі з рецепцією радикальної теологічної парадигми «смерті Бога» (так званої радикальної теології), що набула значного поширення у науковому дискурсі. Результатом цього синтезу стала інноваційна теорія релігії, яка інтерпретує її як ключову мобілізаційну та структуруючу силу в людських семіотичних системах. Протягом понад сорока років активної академічної діяльності Рашке послідовно розвивав та деталізував ці фундаментальні положення. Значна частина цієї роботи полягала у виявленні наслідків розривів або руйнувань у поверхневій граматиці культури, особливостей, які відбиваються на всій соціальній системі й змінюють її основні правила.

Обговорення

У заключній частині роботи порівняльний аналіз політико-теологічних концепцій К. Шмітта та К. Рашке дає змогу простежити еволюцію політичної теології від класичної державно-центричної моделі ХХ століття до постструктуралістської та семіотичної аналітики ХХІ століття. Незважаючи на те, що автори мають спільну інтелектуальну платформу, а саме, цікавляться політичною теологією, вони, все ж таки, працюють у різних історичних та методологічних координатах.

Як було показано, К. Шмітт розглядає політичну теологію через призму історичної секуляризації. Його фундаментальна теза полягає в тому, що всі ключові поняття модерного державознавства є секуляризованими теологічними концептами (наприклад, усемогутній Бог трансформувався в усемогутнього законодавця) (Schmitt 2015, 43). Теологія для К. Шмітта – це така собі матриця для розбудови юридичної науки та державницької політики. З іншої сторони, К. Рашке переводить політичну теологію у площину лінгвістичного та семіотичного аналізу. Для нього релігійне – це не просто набір догматів, які секуляризувалися, а первинна мобілізаційна сила в людських системах пізнання та означувальних ланцюгах. К. Рашке аналізує не стільки інститути, скільки «поверхневу граматику культури», розриви в якій призводять до політичних криз (Raschke 2015, 135).

К. Шмітт, перш за все, фокусується на державному суверенітеті та інституційній стабільності. Суверен у К. Шмітта це конкретний політичний суб'єкт, який володіє монополією на ухвалення рішення про надзвичайний стан. Криза для нього – це слабкість ліберального парламенту перед обличчям внутрішнього хаосу чи партійної боротьби (Schmitt 2015, 11–21). К. Рашке фокусується на кризі репрезентації (*crisis of representation*).

У ХХІ столітті суверенний суб'єкт лібералізму (автономний індивід) втрачає свій авторитет. Рашке переносить визначення Суверена (за К. Шміттом,

того, хто приймає остаточне рішення) з чисто правового поля в соціально-економічне. Сучасна криза – це ситуація «смерті Бога» як провал продукування цінностей, коли фінансові ринки перетворилися на автономні симулякри знаків, відірвані від реальності й суверенного контролю (Raschke 2015, 3–21). І саме головне, що відрізняє двох мислителів. К. Шмітт будує свою теорію на класичній екзистенційній дихотомії «Друг – Ворог» та протиставленні стабільної держави правовому хаосу. Політичне існує там, де є готовність захищати свій спосіб життя проти конкретного ворога (Schmitt 2015, 65). К. Рашке стверджує, що в сучасну епоху головні транснаціональні конфлікти відбуваються не між авторитаризмом і демократією (чи другом і ворогом у класичному сенсі), а між неолібералізмом (який очолює «клас всезнайок» або інтелектуальних професіоналів) та популізмом (Raschke 2019, 109). І на сам кінець, К. Шмітт виступає як консерватор та контрреволюціонер. Він критикує ліберальну демократію Ваймарської республіки за її нерішучість, безкінечні дискусії та нездатність діяти в умовах кризи, шукаючи порятунк у сильній державній владі. К. Рашке виступає як представник континентальної філософії постмодерну (спираючись на Ф. Ніцше, Ж. Дерріда, Ж. Бодріяра). Він аналізує «економіку ресентименту» Заходу, що виникла через неоліберальну модель управління. На відміну від К. Шмітта, К. Рашке завершує свої праці виходом на «політичну теологію опору» (концепт «Бог, Держава і Революція»), намагаючись переосмислити, чим є демократія в епоху популізму.

Висновки

В результаті проведеного дослідження здійснено компаративний аналіз концептуальних моделей К. Шмітта та К. Рашке, що дозволило простежити траєкторію еволюції політичної теології від епохи Модерну до доби Постмодерну. Отримані в ході роботи результати дозволяють сформулювати такі теоретичні висновки, а саме: було оглянуто ключові принципи «старої» політичної теології К. Шмітта. На основі його фундаментальної праці «Політична теологія» доведено, що класична формула «усі ключові поняття сучасної політичної науки є секуляризованими теологічними поняттями» спрямована на обґрунтування державної суверенності та легітимізації правопорядку. К. Шмітт виводить політичне через дихотомію «Друг – Ворог», де суверен володіє монополією на прийняття рішень у стані, який в юриспруденції має назву «винятковий». Його модель є державно-центричною, консервативною та спрямованою на утримання політичного порядку від хаосу через фігуру земного суверена (в тексті його книги, використовується термін «Катехонн» – той, хто утримує).

Окреслено специфіку «нової» політичної теології К. Рашке. З'ясовано, що К. Рашке деконструє класичний шмітт'янський підхід, адаптуючи політичну теологію до реалій глобалізованого, мережевого та постмодерного світу. Його «нова» або критична політична теологія фокусується не на захисті інституту держави, а на аналізі радикальних

релігійних та політичних трансформацій, релігійного фундаменталізму та децентралізованих криз. К. Рашке демонструє, як у сучасному світі сакральне повертається в суспільний дискурс не через державні інститути, а через транснаціональні ідеологічні та метафізичні рухи.

Порівняльний аналіз показав, що якщо для К. Шмітта Сувереном є конкретний інституційний актор (держава, правитель), який встановлює межі права, то для К. Рашке в добу постмодерну суверенітет стає розпорошеним, текучим і кризовим. «Винятковий стан» К. Шмітта, який колись був аномалією (поняттям чуда в політиці, тим, що виходить за сталі межі), у полі зору К. Рашке перетворюється на перманентну норму глобального світу. Суб'єкт політики трансформується від класичної нації-держави до мережевих спільнот та ідеологізованих груп, керованих новими метафізичними наративами.

Оцінено потенціал обох моделей для аналізу сучасності. Констатовано, що перехід від «старої» до «нової» політичної теології відображає зміну самої природи глобальних конфліктів. Інструментарій К. Шмітта залишається ефективним для аналізу ренаціоналізації політики та авторитарних тенденцій, тоді як оптичний фокус К. Рашке є незамінним для розуміння «невидимих» релігійних війн, кризової ідентичності та метафізичних вимірів сучасного глобального тероризму й інформаційних протистоянь. Загалом, актуалізація теорій К. Шмітта та К. Рашке демонструє, що політична теологія не зникла із завершенням секуляризації і переходом до постсекулярного суспільства, а трансформувалася. Від релігії правової форми та державної стабільності вона еволюціонувала до теології глобальної кризи, децентралізації та радикальної критики сучасності.

Список літератури

1. Вебер М. *Протестантська етика і дух капіталізму*. Київ : Наш Формат, 2018. 216 с.
2. Cox H. *The Secular City: Secularization and Urbanization in Theological Perspective*. New York : Macmillan Publishing Co., 1978. 313 p.
3. Maschke G. *Der Tod des Carl Schmitt*. Wien : Karolinger, 1987. 64 s.
4. Mehring R. *Carl Schmitt: Aufstieg und Fall*. München : Verlag C. H. Beck, 2009. 749 s.
5. Palyi M. *Hauptprobleme der Soziologie. Erinnerungsgabe für Max Weber*. München ; Leipzig : Duncker & Humblot, 1923. 624 s.
6. *Political Theology Today. 100 Years after Carl Schmitt* / eds. M. Dean, L. List, S. Schwarzkoft. London : Bloomsbury Academic, 2023. 304 p.
7. Raschke C. *Force of God: Political Theology and the Crisis of Liberal Democracy*. New York : Columbia University Press, 2015. 248 p.
8. Raschke C. *Neoliberalism and Political Theology: From Kant to Identity Politics*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2019. 240 p.
9. Raschke C. *Sovereignty in the 21st Century: Political Theology in an Age of Neoliberalism and Populism*. New York : Bloomsbury Academic, 2024. 272 p.
10. Richard A. J. Carl A. Raschke. *The Palgrave Handbook of Radical Theology* / eds. C. D. Rodkey, J. E. Miller. London : Palgrave Macmillan, 2018. P. 323–341.
11. Schmitt C. *Ex Captivitate Salus. Erfahrungen der Zeit 1945/47*. Berlin : Duncker & Humblot, 2015. 104 s.
12. Schmitt C. *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*. Berlin : Duncker & Humblot, 2021. 118 s.

13. Taubes J. Carl Schmitt: Gegenstrebige Fügung. Berlin : Merve Verlag, 1987. 121 s.

References

1. Weber, Maks. 2018. *Protestantska etyka i dukh kapitalizmu [The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism]*. Kyiv: Nash Format.
2. Cox, Harvey. 1978. *The Secular City: Secularization and Urbanization in Theological Perspective*. New York: Macmillan Publishing Co.
3. Maschke, Günter. 1987. *Der Tod des Carl Schmitt*. Wien: Karolinger.
4. Mehring, Reinhard. 2009. *Carl Schmitt: Aufstieg und Fall*. München: Verlag C. H. Beck.
5. Palyi, Melchior. 1923. *Hauptprobleme der Soziologie: Erinnerungsgabe für Max Weber*. München; Leipzig: Duncker & Humblot.
6. Dean, Mitchell, Louiza Odysseos List, and Stefan Schwarzkopf, eds. 2023. *Political Theology Today: 100 Years after Carl Schmitt*. London: Bloomsbury Academic.

7. Raschke, Carl. 2015. *Force of God: Political Theology and the Crisis of Liberal Democracy*. New York: Columbia University Press.

8. Raschke, Carl. 2019. *Neoliberalism and Political Theology: From Kant to Identity Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

9. Raschke, Carl. 2024. *Sovereignty in the 21st Century: Political Theology in an Age of Neoliberalism and Populism*. New York: Bloomsbury Academic.

10. Richard, Alan Jay. 2018. "Carl A. Raschke." In *The Palgrave Handbook of Radical Theology*, edited by Christopher D. Rodkey and Jordan E. Miller, 323–341. London: Palgrave Macmillan.

11. Schmitt, Carl. 2015. *Ex Captivitate Salus: Erfahrungen der Zeit 1945/47*. Berlin: Duncker & Humblot.

12. Schmitt, Carl. 2021. *Politische Theologie: Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*. Berlin: Duncker & Humblot.

13. Taubes, Jacob. 1987. *Carl Schmitt: Gegenstrebige Fügung*. Berlin: Merve Verlag.

Anatoliy Denysenko

FROM OLD TO NEW POLITICAL THEOLOGY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE IDEAS OF CARL SCHMITT AND CARL RASCHKE

Introduction. Contemporary political philosophy increasingly demonstrates that secular political institutions continue to reproduce theological structures in transformed forms. In the context of the crisis of liberal democracy, the erosion of traditional institutions, and the return of religious narratives into the public sphere, political theology once again becomes an important analytical framework for understanding sovereignty, power, and global conflict. **The aim and tasks.** The purpose of the article is to investigate the transformation of political theology from Carl Schmitt's classical state-centered model to Karl Raschke's postmodern and critical reinterpretation. The objectives of the study are to analyze Schmitt's concept of the secularization of theological categories, to examine Raschke's "new political theology" in the context of neoliberalism and postmodernity, and to compare their interpretations of sovereignty, political conflict, and the crisis of liberal order. **Research methods.** The methodological basis of the research combines comparative, hermeneutic, and structural approaches. The comparative method is used to identify conceptual similarities and differences between Schmitt's and Raschke's models of political theology. Hermeneutic analysis is applied to the interpretation of primary philosophical and theological texts, while the structural approach allows the reconstruction of the transformation of political-theological concepts in different historical contexts. **Research results.** The article demonstrates that Carl Schmitt interprets political theology as a system of secularized theological concepts legitimizing state sovereignty and legal order. His theory is grounded in the concepts of the sovereign decision, the state of exception, and the "friend-enemy" distinction. Carl Raschke, by contrast, reformulates political theology within the framework of postmodern critical theory and cultural semiotics. He shifts attention from institutional sovereignty toward dispersed forms of power, crisis of representation, identity conflicts, neoliberal governance, and the return of the sacred through transnational ideological movements. The study establishes that Schmitt's model remains closely connected with the logic of the nation-state and conservative legal order, whereas Raschke's approach reflects the fragmented and networked realities of the contemporary global world. **Discussion.** The comparative analysis reveals both continuity and rupture between "old" and "new" political theology. While Schmitt conceptualizes political order through centralized sovereignty and exceptional decision-making, Raschke emphasizes the instability of contemporary political identities and the transformation of political conflict under neoliberalism and postmodernity. **Conclusions.** It is concluded that political theology has not disappeared under conditions of secularization but has undergone substantial transformation. The transition from Schmitt to Raschke reflects the broader shift from state-centered political modernity to decentralized and crisis-oriented forms of political and ideological organization characteristic of the contemporary global order.

Keywords: political theology, Carl Schmitt, Carl Raschke, sovereignty, state of exception, secularization, postmodernity, neoliberalism, global crisis.

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.1.21231>

УДК 165.7:32:316.77 (045)

ПОЛІТИЧНА ЕПІСТЕМОЛОГІЯ НА МЕЖІ СТОЛІТЬ: КОМУНІКАТИВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Ганна Клешня¹

Сергій Орденів²

Державний університет «Київський авіаційний інститут»¹

kleshnya.hanna@npp.kai.edu.ua | <https://orcid.org/0000-0001-6989-6392>

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського²

ordenov@nmau.edu.ua | <https://orcid.org/0000-0002-2572-8300>

Анотація. У статті здійснено систематичну реконструкцію становлення політичної епістемології як філософської субдисципліни на межі ХХ–ХХІ століть. Методологічну основу дослідження становить поєднання нормативної, критико-аналітичної та постнормативної стратегій філософської рецепції комунікативних процесів. Виокремлено три генерації досліджень: перша (2000–2010) центрована навколо концепту епістемічної несправедливості (М. Фрікер); друга (2010–2020) – на інституційних умовах демократичного пізнання; третя (2020–донині) постає як «оборонна політична епістемологія», сформована під впливом інформаційних війн, кризи довіри та алгоритмічно опосередкованої комунікації. Обґрунтовано доцільність інтеграції політичної комунікації в епістемологічний аналіз. На матеріалі української філософської думки (концепти «епістемічної архітектури безпеки», «комунікативного суверенітету») продемонстровано потенціал так званих периферійних теоретичних підходів до збагачення глобальних дискусій.